

НАПРЯМИ СТИМУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ АКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

DIRECTIONS OF STIMULATION OF INNOVATIVE ACTIVITY OF ENTERPRISES

Зінченко О.А.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту та туристичного бізнесу,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

Zinchenko Olha

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Associate Professor, Department of Management and Tourism Business,
Oles Honchar Dnipro National University

У статті комплексно досліджено пріоритетні напрями стимулювання інноваційної активності підприємств. Автор доводить, що розвиток інтелектуального капіталу є домінуючою характеристикою інноваційної активності підприємств. Особливу роль відведено процесам кластеризації простору взаємодії науки та бізнесу. Обґрунтовано, що кластерні утворення впливають на суспільну думку через генерацію креативних ідей, підприємницьку активність, поширення цінностей інноваційного розвитку. Встановлено, що процеси кластеризації можливі тільки в умовах тісної інформаційної взаємодії економічних агентів, що сприяє інтенсифікації контактів підприємств, активізації інформаційного обміну, використанню нових онлайн-сервісів. Як особливий напрям стимулювання інноваційної діяльності підприємств виокремлено розроблення засад інноваційної культури.

Ключові слова: інноваційна діяльність, інноваційна культура, кластер, інформаційний простір, інтелектуалізація.

В статье комплексно исследованы приоритетные направления стимулирования инновационной активности предприятий. Автор доказывает, что развитие интеллектуального капитала является доминирующей характеристикой инновационной активности предприятий. Особая роль отведена процессам кластеризации пространства взаимодействия науки и бизнеса. Обосновано, что кластерные образования влияют на общественное мнение через генерацию креативных идей, предпринимательскую активность, распространение ценностей инновационного развития. Установлено, что процессы кластеризации возможны только в условиях тесного информационного взаимодействия экономических агентов, что способствует интенсификации контактов предприятий, активизации информационного обмена, использованию новых онлайн-сервисов. Как особое направление стимулирования инновационной деятельности предприятий выделена разработка основ инновационной культуры.

Ключевые слова: инновационная деятельность, инновационная культура, кластер, информационное пространство, интеллектуализация.

Trends in the development of national innovation systems show that an important part of a successful state innovation policy should be the high attractiveness of innovation activity, the focus on the implementation of positive technological transformations of the national economy. In the article the priority directions of stimulation of innovation activity of enterprises are comprehensively investigated. The author argues that the development of intellectual capital is the dominant characteristic of the innovation activity of enterprises. A special role is assigned to the clustering processes of the interaction space between science and business. It is substantiated that cluster education influences public opinion through the generation of creative ideas, entrepreneurial activity, the propagation of values of innovative development. As a special direction of stimulation of innovative activity of enterprises, the development of the foundations of innovation culture is singled out. Managerial (marketing, design) technologies of activating the positive region image and the potential of cluster formation are systemized. It has been proved that the creation of clusters contributes to the development of business activity in the region, the close connection of production, scientific sphere and infrastructure, thus creating a favorable investor relationship, improving the standard of living and increasing public confidence, the authorities' attention to the region is increased through activation of innovation development. As the methodological basis of cluster formation, the main provisions of the theory of growth poles are proposed. It has been established that

cluster formations has the effect of attracting, as through positive indicators of their activity they attract market agents and encourages effective cooperation more and more. Through the information interaction, the business reputation of the cluster participants, which is distributed in the internal and external information space, is formed. Particular attention is paid to the culture of innovation clusters as a reflection of those values and basic guidelines that direct and regulate innovation activity, create motives for innovative work and reflect the scientific tradition inherent in a particular cluster.

Key words: *innovative activity, innovative culture, cluster, information space, intellectualization.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. В умовах стрімкого розвитку науки та техніки стратегічне значення для забезпечення конкурентоспроможності підприємств мають інновації. Підприємства створюють конкурентні переваги через акумуляцію інформаційних ресурсів у вигляді нових знань, масивів важливої інформації, а також упровадження інноваційних технологій у свою діяльність. Через розвиток новацій та використання інформаційних технологій підприємства змінюють бізнес-оточення, в якому вони конкурують, тим самим забезпечуючи поступовий розвиток технологічних, політичних, соціальних, екологічних, культурних систем та формування інформаційного суспільства як кінцевої мети сучасних суспільних перетворень. Таким чином, стимулювання інноваційної активності та впровадження нових технологій має велике значення не тільки для успішного функціонування окремого підприємства, а й для прогресу в суспільних відносинах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Питанням стимулювання інноваційної активності присвячено значну кількість наукових праць. Так, теоретичні та практичні аспекти управління інноваційним розвитком на мікро- та макrorівні висвітлено в роботах О. Прокопенка [1], І. Тюхи [2], В. Кузнецової [2], С. Ілляшенка [3; 4], І. Уханової [5].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Однак наукова тематика, присвячена сучасним формам стимулювання інноваційної діяльності підприємств, не втрачає своєї актуальності та потребує подальшого розроблення у напрямі активізації інформаційного складника інноваційного розвитку, поширення засад інноваційної культури, інтелектуалізації виробничих процесів, формування інноваційних кластерів.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Ураховуючи актуальність та практичну значимість вибраної теми, метою статті є обґрунтування напрямів стимулювання інноваційної діяльності підприємств в умовах поширення сучасних управлінських технологій.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Інтелектуальний капітал завжди був в основі створення вартості, але в умовах активізації інформаційного суспіль-

ства це стало більш очевидним, коли розумовий компонент діяльності домінує у структурі створення споживчої цінності продукту. Стала традиційною практика під час проведення аналізу індивідуального і суспільного виробництва не враховувати інтелектуальний складник, приділяти більше уваги матеріальному забезпеченню, нівелюючи компонент знання в ланцюгу створення додаткової вартості. Наслідком цього є домінування тенденції розгляду бізнесу переважно в матеріальному контексті. Однак усе більше очевидними стає той факт, що інтелектуальний капітал формує більший дохід, створюючи додаткові переваги. Різноманітність форм інтелектуального капіталу зумовлює його ефективну реалізацію, обмежену тільки індивідуальними людськими здібностями. Менеджмент інтелектуальних ресурсів передбачає їх перетворення на матеріальні цінності. Актуальною є його роль в організаційних стратегіях як чинника забезпечення конкурентоспроможності [6, с. 124].

Розвиток інтелектуального капіталу (тобто інтелектуалізація) є домінуючою характеристикою інтенсифікації інформаційної взаємодії, оскільки виявляє потенційні можливості і перспективи розвитку інформаційних технологій на основі знання, вмінь, досвіду спеціалістів, та інноваційних рішень у цій сфері. За таких умов інтелектуальний капітал перетворюється на головний ресурс та генератор процесу створення позитивного іміджу, характеризує та спрямовує подальший його розвиток та вплив на інформаційні взаємозв'язки між учасниками ринкових відносин.

Інтелектуальний капітал включає як інтелектуальні ресурси у вигляді знань, навичок, досвіду співробітників підприємства, так і інструменти (технології, методи, процеси) здійснення інтелектуальної діяльності, а також результати розумової праці (патенти, авторські права, торгові марки та інші нематеріальні активи) [7, с. 57]. Найбільш значущу роль у структурі інтелектуального капіталу відіграють інтелектуальні ресурси. Саме вони створюють нові рішення для задоволення людських потреб і займають центральне місце в економіці, заснованій на знаннях. Інтелектуальні ресурси є тим регулятором, що може стимулювати або, навпаки, гальмувати процеси ефективної співпраці на ринку.

В умовах становлення економіки знань істотно зростає роль менеджменту високих технологій, унаслідок чого зростає потреба у фахівцях з управління інтелектуальними ресурсами високотехнологічних фірм, інноваційними про-

ектами та трансфертами технологій, здатних прогнозувати комерційну значущість високотехнологічних розробок і організувати ефективно їх просування на ринок. Фахівець з управління інноваціями повинен забезпечувати практичну реалізацію досягнень науки, техніки і технологій для організації виробництва конкурентоспроможних товарів та послуг.

Сьогодні стає очевидною та обставина, що вирішення вказаної проблеми в рамках традиційної освітньої системи, орієнтованої тільки на «кінцевий результат», стає неможливим. Особливості розвитку суспільства вимагають безперервного оновлення освітньої системи, викликаного постійно мінливими критеріями професійної оцінки фахівців. Інтелектуалізація суспільних відносин є основою для створення іміджу інноваційного регіону, оскільки закладає підґрунтя для інноваційної діяльності, стимулює творчу ініціативу [8, с. 39].

Вектор формування інноваційної економіки є пріоритетним для розвитку системи економічних відносин в Україні. Саме активізація інноваційної діяльності, нові розробки в науці й техніці є своєрідним «маркером», що вказує на стабільність економічної системи, її інвестиційну привабливість, сталий розвиток. Це, своєю чергою, впливає на формування позитивного іміджу держави та її регіонів [9, с. 28].

Останнім часом велику увагу як у наукових колах, так і в бізнес-середовищі приділяють формуванню інноваційних кластерів. Такий науковий і практичний інтерес зумовлений як позитивним світовим досвідом створення таких інноваційних структур, що мають значний вплив на розвиток територій, так і сприятливими умовами для кластеризації регіонів України. Остання обставина підтверджується наявністю у вітчизняній економіці певного фундаменту у вигляді значного числа виробничих підприємств, які володіють необхідним виробничим апаратом, і потенціалом науково-дослідних і дослідно-конструкторських організацій відповідного профілю. Завдання економічних суб'єктів, і передусім держави, полягає у забезпеченні необхідних правових, організаційних, економічних рішень і умов для виробництва та просування на ринку високотехнологічної, конкурентоспроможної продукції [10, с. 31].

Кластери як форма науково-промислової організації, залежать від мереж високопродуктивних, високоспеціалізованих, тісно взаємозв'язаних економічних суб'єктів приватного сектору і наукових інституцій, чия діяльність спрямована на принципово нові види продукції, нові підходи до виробництва й управління, новації у сфері обслуговування тощо. Кластери як прогресивна форма співпраці науки та бізнесу впливають на суспільну думку, оскільки учасники кластерних утворень генерують креативні ідеї, демонструють значну підприємницьку активність, сповідують цінності інноваційного розвитку.

Процеси кластеризації активно поширюються в умовах активізації ринкових відносин. У рамках кластерних утворень конкурують уже не окремі підприємства, а цілі комплекси, які мають переваги за рахунок скорочення своїх виробничих витрат завдяки технологічній кооперації. Об'єднання у кластери формують специфічний економічний простір із метою розширення сфери вільної торгівлі, вільного переміщення капіталу та людських ресурсів, а отже, виконують функції структуроутворюючих елементів глобальної системи [11, с. 30].

Процеси кластеризації можливі тільки в умовах дуже тісної інформаційної взаємодії. Особливо це актуально в умовах децентралізації, коли значна міжрегіональна диференціація умов регіонального розвитку дуже відчутна. Однак досі відсутнє єдине розуміння того, в яких межах повинні проходити ці процеси, як вони вплинуть на міжрегіональну взаємодію, як будуть ураховуватися територіальні особливості, зокрема сильні та слабкі сторони функціонування регіональних економічних систем, сприятливі й негати́вні тенденції розвитку регіонів.

Під єдиним інформаційним простором слід розуміти сукупність інформаційних ресурсів, інформаційних технологій, інформаційно-телекомунікаційних систем і мереж, що функціонують на основі єдиних принципів і за загальними правилами та забезпечують інформаційну взаємодію організацій і громадян, а також задоволення їхніх інформаційних потреб.

Сучасне розуміння поняття «єдиний інформаційний простір» склалося в результаті еволюції в сукупному геополітичному просторі держави та відокремлення її регіонів, що мають специфічні властивості і дають змогу розглядати їх як самостійні сфери зі своїми межами, структурою, ресурсами й особливостями взаємодії суб'єктів діяльності, які включають інформаційне забезпечення. За сутністю ці процеси відповідають децентралізації, однак повинні проходити за єдиними принципами та відповідати загальній інформаційній політиці держави.

Формування інформаційного простору можливе за умови розвинених інформаційних інфраструктур регіонів та можливості їх інтеграції. Це потребує ґрунтовного аналізу та обґрунтування теоретичних і практичних засад регіональної взаємодії та подолання інформаційної асиметрії, а також визначення ролі держави у цих процесах [12, с. 95].

Для формування єдиного інформаційного простору важливо теоретичне та методологічне підґрунтя, яким може стати теорія полюсів зростання, згідно з якою економічні одиниці, що є найбільш розвиненими, володіють «ефектом залучення», тобто здатні залучити інші економічні одиниці рухатися у тому ж самому напрямі. Використовуючи цей підхід до формування єдиного інформаційного простору та поширення процесів кластеризації, припустимо, що ефек-

тами залучення можуть виступати найбільш розвинені галузі суспільного виробництва, підприємства яких активно впроваджують інформаційні технології. Вони стають «полюсами зростання», навколо яких формується інформаційна інфраструктура, а наростаючий попит на нові технології, інформаційні ресурси, кваліфікованих спеціалістів спричиняє імпульси економічного зростання, які розповсюджуються на периферію та спричиняють виникнення «зони розвитку».

Теорія «полюсів зростання», розроблена видатним представником неоінституціоналізму Ф. Перу [13], може бути використана і для формування єдиного інформаційного простору регіонів, оскільки через «полюси зростання» та «ефект залучення» проявляється суть процесів інтеграції. Інтенсифікація контактів підприємств, активізація інформаційного обміну, використання нових онлайн-сервісів сприяють формуванню єдиного інформаційного простору. Передумовами формування такого простору є розвинена інформаційна інфраструктура, інформатизація ринкових структур, доступність інформації про стан регіональних ринків, поширення інформаційних технологій у повсякденному побуті, інформаційна прозорість бізнес-процесів та відкритість державної влади [12, с. 95–97].

Отже, спостерігається такий ефект: найбільш перспективні в інноваційному плані сфери регіональної економіки на основі тісної інформаційної співпраці підприємств поширюють свій вплив на інші сфери – так формується інформаційний простір кластерів. Кластерні утворення теж мають ефект залучення, оскільки через позитивні показники своєї діяльності все більше приваблюють ринкових агентів та спонукають до ефектної співпраці. Через інформаційну взаємодію формується ділова репутація учасників кластеру, яка розповсюджується у внутрішньому та зовнішньому інформаційному просторі. За умови виваженої інформаційної політики та активного застосування інструментів територіального маркетингу створюється та поширюється імідж регіону, який почав свій розвиток саме в інформаційному просторі кластерів. Позитивні тенденції, що спостерігаються у «полюсах зростання» завдяки «ефекту залучення», розповсюджуються й на «периферію» [13, с. 94–95].

Визначальна роль системи регіонального менеджменту полягає у гармонізації диспропорційних явищ у сфері формування кластерів, узгодженні розвитку «полюсів зростання» в інтересах забезпечення максимальних темпів економічного зростання, створенні позитивної інформації про сферу ділових відносин регіону.

Однак критичний аналіз концепції Ф. Перу доводить, що такий її постулат, як необмежена роль держави в регулюванні економічного розвитку та подоланні регіональних та галузевих диспропорцій, посилення планових підходів, усе ж не відповідає сучасним умовам [13]. Як засвідчила історія суспільних відносин, саме концен-

трація всіх важелів регулювання економічних відносин у владних структурах супроводжувалася зниженням ефективності, а зростання корпоративних форм управління бізнесом – надмірною бюрократизацією та монополізмом [14, с. 84]. До того ж посилена роль держави у цих процесах також суперечить концепції регіональної децентралізації.

Ураховуючи ці аспекти, у регулюванні процесів створення та функціонування кластерів та налагодженні інформаційного обміну між їхніми учасниками провідна роль відводиться таким інститутам непрямого впливу, як право, інноваційна та ділова культура, суспільна думка, демократичні гарантії – усе те, що формує імідж території. Комплексне забезпечення ефективної координації інформаційної взаємодії здатне подолати диспропорційність регіонального розвитку.

Процеси децентралізації влади не повинні суперечити інтеграції регіонів в єдиний інформаційний простір держави, оскільки це посилює їхню взаємодію, сприятиме формуванню інформаційної економіки саме на рівні регіонів із поширенням її на національний рівень.

Процеси кластеризації регулюються системою інститутів інформаційного обміну. Такими інститутами виступають певні обмежувачі інформаційного обміну, а саме інститути нормативно-правового регулювання та державного управління, що створюють нормативно-правове поле інформаційної взаємодії; комунікаційна інфраструктура, що забезпечує інформаційні потоки та встановлює пропускну спроможність каналів їх проходження; цінності інформаційної культури, етичні норми, спонукальні мотиви і стимули учасників інформаційної діяльності; умови співпраці, що встановлюють учасники ринку, тощо [15, с. 121].

Інституційне забезпечення реалізує свою дію через певний механізм, на вході до якого – учасники ринкових відносин у неорганізованому стані, а на виході – ці ж агенти, однак інформаційні потоки між ними чітко впорядковані та відрегульовані системою певних норм та правил.

Такий підхід дає змогу розглянути регіональну інтеграцію як саморозвинену систему, домінуюча роль в якій відводиться механізмам розвитку, а з іншого боку – як систему, що потребує координації з боку державних та суспільних інститутів, дія яких сприяє її ефективному розвитку, формуванню єдиного інформаційного простору, створюючи потенціал іміджу регіону.

Отже, пріоритетами активізації процесів кластероутворення є інтелектуалізація виробничих процесів, розвиток підприємницької ініціативи, забезпечення безпеки, поширення інформаційної взаємодії не тільки всередині кластеру, а й на інші сфери діяльності та інші території. Важливе місце відводиться інститутам регулювання діяльності кластерів, які активізують інформаційну взаємодію та сприяють децентралізації економічного простору.

Важливим напрямом стимулювання інноваційної діяльності є розроблення засад інноваційної культури. Інноваційна культура є обов'язковим елементом науково-технічного прогресу, оскільки створює сприятливі умови для розвитку креативного потенціалу, позитивного сприйняття суспільством певних новацій. У ст. 4 Закону України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності» № 3715-VI від 11 липня 2001 р. інноваційна культура суспільства визначається як складова частина інноваційного потенціалу, яка характеризує рівень освітньої, загальнокультурної та соціально-психологічної підготовки особистості й суспільства у цілому до сприйняття і творчого втілення в життя ідеї розвитку економіки країни на інноваційних засадах [16]. За сучасних умов інноваційна культура набуває статусу стратегічного пріоритету інноваційного розвитку України.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Стиму-

лювання інноваційної діяльності підприємств є пріоритетним завданням економічної політики урядів, які прагнуть вийти на траєкторію стійкого економічного розвитку. Саме застосування інновацій зможуть дати підприємствам зміцнення конкурентних переваг як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку. Це дасть можливість нашій державі закріпити свої позиції порівняно з економіками розвинених держав. Серед пріоритетів стимулювання інноваційної діяльності підприємств пропонуємо виділити такі: сприяння процесам кластеризації підприємств, що активно займаються інноваційною діяльністю; формування єдиного інформаційного простору їхнього розвитку; поширення засад інноваційної культури та інтелектуалізації виробничих процесів. Перспективними напрямками подальших наукових досліджень у цій сфері є розроблення механізмів стимулювання інноваційної діяльності, формування іміджу інноваційних підприємств, створення інноваційної інфраструктури.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Устойчивое развитие предприятия, региона, общества: инновационные подходы к обеспечению : монография / под общ. ред. О.В. Прокопенко. Ruda Śląska : Drukarnia i Studio Graficzne Omnidium, 2014. 480 с.
2. Тюха І.В., Кузнецова В.А. Проблеми інноваційної діяльності в Україні та на вітчизняних підприємствах. *Ефективна економіка*. 2015. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4545>.
3. Маркетингові аспекти управління інноваційним розвитком : монографія / за ред. С.М. Ілляшенка. Суми : Папірус, 2014. 480 с.
4. Ілляшенко С.М. Інноваційний розвиток: маркетинг і менеджмент знань : монографія. Суми : Діса плюс, 2016. 192 с.
5. Уханова І.О. Розвиток та функціонування технопарків: світовий досвід та специфіка в Україні : монографія. Одеса, 2012. 131 с.
6. Крючков В.Н., Полеценко К.Н., Разумов В.И. Менеджмент високих технологій: науково-образовательные аспекты подготовки кадров для инвенциональной экономики. *Вестник Омского университета. Серия «Экономика»*. 2009. № 2. С. 123–127.
7. Зінченко О.А. Роль інтелектуального капіталу в процесі інформатизації підприємства. *Теоретичні та практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності* : збірник наукових праць Приазовського державного технічного університету. 2008. С. 56–58.
8. Зінченко О.А. Освітній аспект менеджменту високих технологій в умовах інтелектуалізації економіки. *Міжнародне науково-технічне співробітництво: принципи, механізми, ефективність* : матеріали XII (XXIV) Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 10–11 березня 2016 р. Київ, 2016. С. 39.
9. Зінченко О.А. Інноваційна складова формування позитивного іміджу регіону. *Управління інноваційним процесом в Україні: економічні, соціальні та політичні трансформації* : тези доп. VI міжнар. наук.-практ. конф., м. Львів, 19–21 травня 2016 р. Львів, 2016. С. 28–29.
10. Зінченко О.А. Вплив інноваційних кластерів на формування позитивного іміджу регіону. *Збірник наукових праць Херсонського національного технічного університету. Соціально-економічний розвиток регіонів в контексті міжнародної інтеграції*. 2016. Вип. 23 (12). Т. 2. С. 31–36.
11. Соболь Т.В. Інноваційна культура як основа розвитку сучасного суспільства. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2014. № 4. С. 29–32.
12. Зінченко О.А. Розвиток інтеграційних процесів на регіональному рівні: інформаційний аспект. *Європейський вектор економічного розвитку*. 2015. Вип. 1 (18). С. 92–99.
13. Perroux F. Pacific Coexistence. Vol. II. Development Poles or Nations? Paris : Presses Universitaires de France, 1958. 216 p.
14. Зінченко О.А. Возможность применения теории трансакционных издержек в оценке информационной прозрачности региональных рынков. *Європейський вектор економічного розвитку*. 2014. Вип. 2(17). С. 82–87.
15. Зінченко О.А. Пріоритети держави у формуванні інститутів ринкової інформаційної інфраструктури на регіональному рівні. *Комунікація* : науково-практичний збірник праць в рамках міжнародного проекту «Програма сприяння парламенту II» за підтримки Місії USAID в Україні. Київ : Експрес-Поліграф, 2013. № 3. С. 107–122.
16. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні : Закон України від 8 вересня 2011 р. № 3715-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3715-17> (дата звернення: 11.04.2017).